

УДК 78.071.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.155512>

Уляна Молчко, доцент кафедри музикознавства та фортепіано навчально-наукового інституту музичного мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Христина Греб, студентка магістратури навчально-наукового інституту музичного мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРТЕПІАННИЙ ЦИКЛ ЮРІЯ ШАМО “ДИТЯЧА СЮІТА ПАМ’ЯТІ СЕРГІЯ ПРОКОФ’ЄВА”: ДО ПИТАННЯ ЗБАГАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ

У статті розглядаються фортепіанні п’єси видатного українського композитора Юрія Шамо, який тривалий час проживав в Німеччині. Автори висвітлюють віхи життя та творчості митця. Здійснюючи музикознавчий та методичний аналіз циклу “Дитяча сюїта пам’яті Сергія Прокоф’єва”, дослідники проникають в жанрово-стильові особливості п’єс, їх багату художню образність, фактурний виклад, штрихову та динамічну палітру. Наголошується на дидактичній і виховній цінності цих композицій та використання їх в сучасному дитячому навчальному репертуарі.

Ключові слова: Юрій Шамо; дитяча сюїта; фортепіанні п’єси; дитячий навчальний репертуар.

Літ. 6.

*Ulyana Molchko, Associate Professor of the Musicology and Piano Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

*Khrystyna Hreb, Master Student of the Educational and Scientific Institute of Musical Art
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

PIANO CYCLE OF YURIY SHAMO “CHILDREN’S SUITE IN MEMORY OF SERHIY PROKOFYEV”: TO THE QUESTION OF ENRICHMENT THE PEDAGOGICAL REPERTOIRE

The study examines the piano works of the prominent Ukrainian composer Yuriy Shamo, who lived in Germany for a long time. The authors highlight the milestones of the artist’s life and work. Yuriy Shamo is the author of 7 symphonies, concerts for flute, violin and cello with orchestra, five choral cycles, music for theater performances and films. But the artist most actively worked in the genre of the piano music. The composer has taught music and theoretical disciplines for more than 30 years at the State Institute of Culture, Academy of Leadership in Culture and Arts. In 2000, the American Biographic Institute awarded him the honorary title “Man of the Year – 2000” for the outstanding contribution to the development of the world musical culture. The works of the composer are regularly performed at international competitions, entered the musical and pedagogical repertoire of musical schools, colleges and conservatories.

Performing a musicological and methodological analysis of the “Children’s Suite in memory of Serhiy Prokofyev”, researchers penetrate the genre and style features of the plays, their rich artistic imagery, impressive presentation, dashed and dynamic palette. “Children’s Suite in memory of Serhiy Prokofyev” consists of four plays: “Gavotte”, “March”, “Minuet” and “Waltz”.

The analyzed piano cycle of Y. Shamo “Children’s Suite in memory of Serhiy Prokofyev” has a great pedagogical value. Since these plays represent modern versions of ancient dance genres, as well as based on romantic and modern means of composing writing. Their application in educational programs of educational institutions of different levels will deepen the educational and cognitive process of musical and aesthetic education of youth.

Keywords: Yuriy Shamo; children’s suite; piano plays; the children’s educational repertoire.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні українські композитори особливого значення надавали й надають фортепіанній літературі для молоді. Музикознавець Оксана Фрайт зазначає, що “композитори різних історико-стильових епох та народностей з великою відповідальністю ставилися до цієї ділянки праці, усвідомлюючи всю її важливість для формування естетичних

смаків юних музикантів, для розвитку як їх суто музичних здібностей, так і рис характеру, психоемоційної сфери” [3, 3]. Творчість Юрія Шамо є цікавим і самобутнім явищем в українській фортепіанній музиці, адже вона завжди відзначалася жанровим розмаїттям. Погляди сучасних фортепіанних педагогів більше звертаються до цієї творчості, оскільки нещодавно у видавництві “Троно” були опубліковані фортепіанні твори Юрія Шамо, упорядником яких стала сестра композитора – Тамара Шамо.

Юрій Шамо народився 15 січня 1947 року у Києві в сім’ї видатного українського композитора, народного артиста України Ігоря Наумовича Шамо. Протягом 1954 – 1965 років Юрій Шамо навчався у Київській спеціалізованій музичній школі імені М. В. Лисенка в класі фортепіано викладача Д.Р. Юделевича. Після закінчення школи вступив до Київської державної консерваторії ім. П.І. Чайковського. Тут він вивчав композицію в класі народного артиста України А.Я. Штогаренка. Після закінчення згаданого вищого музичного закладу митець активно займався творчою діяльністю. З 1971 року є членом Національної Спілки композиторів України, викладач, а згодом доцент Київського інституту культури, де працював до 1997-го.

Юрій Шамо є автором 7 симфоній, концертів для флейти, скрипки та віолончелі з оркестром, п’яти хорових циклів, музики до театральних вистав та кінофільмів. Але найактивніше митець працював у жанрі фортепіанної музики. Він віртуозно володів цим інструментом і часто виконував свої твори на концертах.

Композитор понад 30 років викладав музично-теоретичні дисципліни у Державному Інституті культури, Академії керівних кадрів в галузі культури та мистецтва. У 2000 році американський біографічний Інститут нагородив його почесним званням “Людина року – 2000” за видатний внесок у розвиток світової музичної культури. Твори композитора постійно виконуються на Міжнародних конкурсах, увійшли до музично-педагогічного репертуару музичних шкіл, училищ та консерваторій.

П’ятнадцять років через стан здоров’я (невиліковна хвороба нирок) він прожив у Німеччині, адже тільки там йому могли допомогти. Але думками завжди був з Україною – підтримував тісний зв’язок зі Спілкою композиторів і в скрутні часи допомагав їй, чим міг, невтомно творчо працював, писав музику для виконання на наших міжнародних фестивалях, а останній свій твір – Симфонію № 10 (2015) назвав “Українською”. Це визначення доволі часто повторювалося у його творах (“Українська сюїта” пам’яті Миколи Лисенка, “Український реквієм” для мішаного хору, Цикл хорів на вірші Лесі Українки та інших), тому що надто багато воно для нього означало. Він дуже любив батьківщину і рідне місто. 25 серпня на 69-му році життя після тривалої тяжкої хвороби помер відомий композитор, піаніст, педагог, член Національної спілки композиторів України Юрій Ігорович Шамо, син класика української пісні Ігоря Шамо [1].

У світовому просторі проводиться велика кількість міжнародних фестивалів і конкурсів різного рівня, де обов’язковим є виконання творів з країни, яку представляє учасник. Саме тому важливим стає впровадження в сучасний дитячий педагогічний репертуар нових, оригінальних композицій українських митців. На жаль фортепіанна творчість Юрія Шамо, яка представлена низкою циклів п’єс для молоді, є ще недостатньо вивченою. Тому сьогодні актуальним є розглянути та дослідити дитячі фортепіанні сюїти композитора.

Аналіз останніх досліджень. Єдиним виданням, яке побачило світ в Україні є авторський збірник “Юрій Шамо. Вибрані твори для фортепіано” [4]. Опублікування їх на рідній землі у 2010 році дало поштовх до зацікавлення ним педагогами мистецьких шкіл. Але, на жаль, твори цього видатного композитора не стала об’єктом наукових досліджень сучасними українськими культурно-освітніми діячами.

Мета дослідження – здійснити музично-методичний аналіз творів з “Дитячої сюїти пам’яті Сергія Прокоф’єва” задля визначення їх мистецької та дидактичної цінності, привернути увагу музично-педагогічних фахівців до згаданого альбому, який сприяє розвитку індивідуально-особистісного потенціалу вихованців. Ці композиції вперше стають об’єктом педагогічного, музикознавчого та виконавсько-методичного дослідження.

Основні завдання – вияскравити: жанрову палітру п’єс цього циклу, музично-виразові засоби та музичну мову митця, яка базується на романтичних, сучасних, фольклорних засадах і їх сучасному переінтонуванню, формотворчі особливості композицій в поєднанні з фактурними та технічними аспектами фортепіанних творів.

Виклад основного матеріалу. Фортепіанна творчість Юрія Шамо є дуже цікавою і насичена великою кількістю творів. До збірки увійшли найпопулярніші п’єси автора, що репрезентують широку палітру творчих інтересів композитора. А саме – “Дитяча сюїта пам’яті Сергія Прокоф’єва”, “Три частини з Сюїти за мотивами казок Г.-Х. Андерсена”, “Три прелюдії”, “Дитяча сюїта №2”, “Друга частина з Карпатської сюїти”, “Карпатська фантазія”, “Наслання”, “Арія з Сонати №5”, “Три частини з Сонати № 12”, “Фуга з Сонати № 9”, “Джаз-етюд (пам’яті Бориса Людмера)”, “Джаз-соната (у формі варіацій)”. Різноманітні за жанрами (сюїта, фантазія, фуга, соната), стильовими ознаками (джаз, фольк, постмодерн), фортепіанною фактурою, твори викличуть безперечний інтерес виконавців.

**ФОРТЕПІАННИЙ ЦИКЛ ЮРІЯ ШАМО “ДИТЯЧА СЮІТА ПАМ’ЯТІ СЕРГІЯ ПРОКОФ’ЄВА”:
ДО ПИТАННЯ ЗБАГАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ**

Композитор написав 15 сонат для фортепіано, різні фортепіанні цикли, сюїти, зокрема 1974 року була створена сюїта за мотивами казок Г. Х. Андерсена [4, 2].

У даному дослідженні ми зосереджуємо свою увагу на “Дитячій сюїті пам’яті Сергія Прокоф’єва”. Твір присвячений Сергію Прокоф’єву – видатному російському композитору з багатогранною фортепіанною творчістю. “У всьому, що я пишу, я дотримуюсь двох головних принципів – ясність у виявленні моїх ідей і лаконізм, уникаючи всього зайвого в їх вираженні” – говорив Сергій Прокоф’єв [2, 46]. Серед його різнопланової фортепіанної музики вирізняється цикл “Дитяча музика”, який складається з дванадцяти п’єс: “Ранок”, “Прогулянка”, “Казочка”, “Тарантела”, “Каяття”, “Вальс”, “Хід коників”, “Дош і веселка”, “П’ятнашки”, “Марш”, “Вечір”, “Ходить місяць над дугами”. Ймовірно, що цей опус надихнув Ю. Шамо до створення “Дитячої сюїти пам’яті Сергія Прокоф’єва”, для якої властива стислість форми (всього чотири п’єси).

Сюїта – це циклічний твір, що складається з низки різнохарактерних творів, об’єднаних за єдиними жанровими ознаками. Частини сюїти не мають єдиної лінії послідовного розвитку і взаємопроникнення. Походження форми сюїти – народна танцювальна музика, яка має за традицію парне об’єднання танців. “Дитяча сюїта пам’яті Сергія Прокоф’єва” складається з чотирьох п’єс: “Гавот”, “Марш”, “Менует” та “Вальс”.

У циклі Юрія Шамо гавот є першою частиною циклу. Гавот – народний танець, що отримав художню обробку і замінив менуети в балеті [5, 47]. Характер гавоту з “Дитяча сюїта пам’яті Сергія Прокоф’єва” світлий, витончений і радісний. Виконується в помірному темпі, розмір 4/4. Композитор передає веселий та бадьорий характер твору за допомогою тональності G-dur та темпу Moderato. У процесі музичного розвитку гавот Юрія Шамо набуває терпкого, загостреного звучання шляхом введення хроматизації мажорного ладу (підвищений четвертий ступень). Основними виразовими засобами в п’єсі є артикуляція та динаміка. Панівний штрих staccato підкреслює поривчасто-імпульсивний характер твору, що передає танцювальний вир. Тому виконавець повинен володіти прийомами гострого звуковидобуття. При вивченні даного твору необхідно застосовувати активне, чітке стакато і нон легато. Тема гавоту відтіняється Юрієм Шамо введенням контрастної динаміки. Такий динамічний план надає композиції легкості

сприймання і збагачує художню образність п’єси. У фортепіанному викладі автор часто вводить витримані звуки половинними вартостями, на тлі яких звучать тематичні проведення. Це вимагає від виконавця застосування поліфонічного мислення. Для мелодичної основи музичної теми цього старовинного танцю властиві висхідні хроматизовані ходи восьми вартостями, стрибки на інтервал кварту, котрі передають стрімкий та нестримний рух гавоту. Саме ця панівна ритмофактурна одиниця руху є одним із стабілізуючих факторів три частинної форми гавоту Ю. Шамо. У лівій руці присутній довготривали, альтеровані баси. Вони додають музично-образному розвитку настрою п’єси загостреної грайливості. Тема повторюється чотири рази. Автор вирізняє їх контрастною динамікою. У другій частині танець набуває пружної динамічності шляхом введення лаконічних мотивів, котрі роз’єднуються восьмими паузами. Ці грайливі інтонації перериваються унісонними ходами, що ще більше підсилюють жвавий і стрімкий рух та змальовують певну незграбність хореографічних рухів гавоту. Останні дві лінійки – репріза. Її Юрій Шамо буде на початковому тематичному проведенні. Ремаркою *rosso a rosso dim e rit.*, автор передає вир танцю, що поступово віддаляється.

Другою п’єсою “Дитячої сюїти пам’яті Сергія Прокоф’єва” є марш. Марш – музичний твір в енергійному, чіткому ритмі й наближеному до крокування темпі [5, 148]. Йому характерний бадьорий, мужній, активний характер. Розмір 4/4, тональність C-dur підкреслюють піднесений настрій композиції. Починається марш лаконічним крокуючим вступом у партії лівої руки. Передаючи цю карбованість, автор зазначає виконувати восьмі вартості штрихом *tenuto*. Це витримується впродовж цілого твору. Грайливий характер відтворюється митцем шляхом введення у партію правої руки тематичних послідовностей, в яких поєднуються лаконічні мотиви шістнадцятими вартостями та короткі ходи на *staccato* восьми. Поява в музиці стрибків на інтервали сексту, квінту посилюють емоційний настрій маршу. У другій частині з’являється акордова фактура, яка також підкреслюється штрихом *tenuto*. Введення співзвуччя у фортепіанний виклад надає композиції гордовитої урочистості. Все це ще більше поглиблює карбовану ходу маршу. У процесі музичного розвитку акорди насичуються все більше альтерованими звуками, що додає драматизму в образний зміст п’єси. Закінчується твір тематичним матеріалом з початку твору. Для

передачі характеру цієї композиції необхідно досягти точності у виконанні всіх, навіть найнезначніших деталей нотного тексту.

Менует – старовинний французький народний танець, який з’явився в XVII столітті. Йому властивий спокійний, ліричний характер [5, 153]. Розмір 3/4, тональність d-moll, темп *Andante* передають традиційний танцювальний рух. Тематизм менуету будується на мелодичних ходах рівними четвертними вартостями. Ця ритмічна плавність забезпечує мелодичність і наспівність. Ліричний настрій п’єси диктує і відповідний характер виконання – плавний, граціозний, в спокійному і рівному русі. Довготривалими басами автор поглиблює тематичні проведення менуету. В середині твору композитор подає ремарку *piu espressivo*, чим вказує на виразне, дещо підкреслене виконання мелодії, а застосування штриха *tenuto* допомагає у цьому. Акцентування партії лівої руки додає менуету рис драматизму, а характер п’єси стає вольовий і рішучий. При роботі над фразуванням необхідно звернути увагу на підготовку руки до початку та зняття фрази. Виконуючи мелодичні проведення восьмими вартостями менуету, потрібно добитися м’якого звучання на *legato*, а також слідкувати за плавністю рухів руки. Водночас спосіб видобуття звуку повинен бути зібраним і міцним. Майстерне виконання динамічних контрастів поступового наростання і спадання у кінці твору використовуються як засіб для створення емоційних ефектів. Головними критеріями доброї гри є розуміння характеру п’єси, якісне звуковидобуття та виразне виконання штрихів.

Останньою п’єсою циклу є вальс. Вальс – це вид парного бального та народного танців, що виконується плавним кружлянням. Характер вальсу вишуканий, граціозний з наспівною мелодією і танцювальністю [5, 35]. Розмір твору 6/8, виконується у темпі *Moderato*. Тональність п’єси – h-moll. Вальс написаний у тричастинній формі. При вивченні необхідно приділити особливу увагу роботі над мелодією. Сергій Рахманінов говорив: “Мелодія – це головна основа всієї музики” [2, 63]. При роботі над мелодією п’єси потрібно досягти наспівності, ясності та пластичності. Корисно пограти її окремо, прагнучи відтворити виразного виконання окремих мотивів. Після цього необхідно з’єднати їх в загальну лінію. Акомпанемент, розкладений на арпеджіо, звучить, як спогад. В роботі над акомпанементом необхідно виявити танцювальність п’єси. Партія

лівої руки грається легко, з м’якою опорою на бас. Таке виконання допомагає досягти потрібної виразності в мелодії.

Висновок. Аналізований фортепіанний цикл Ю. Шамо “Дитяча сюїта пам’яті Сергія Прокоф’єва” має велику педагогічну вартість. Оскільки ці п’єси представляють сучасні версії старовинних танцювальних жанрів, а також базуються на романтичних та сучасних засобах композиторського письма. Застосування їх в навчальних програмах учбових закладів різних рівнів поглибить виховний і пізнавальний процес музично-естетичного виховання молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правління Національної спілки композиторів України. Пішов із життя Юрій Шамо Український інтернет-журнал “Музика” – 2015. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mus.art.co.ua/pishov-iz-zhyttya-yurij-shamo/>.
2. Райзе Е. С. О музыке и музыкантах: афоризмы, мысли, изречения, высказывания / Ефим Самойлович Райзе. – Ленинград: Музыка, 1969. – 120 с.
3. Фрайт О. Фортепіанні альбоми та цикли українських композиторів для дітей: історія і сучасність / Оксана Фрайт. – Дрогобицький державний педагогічний університету імені Івана Франка, 2013. – 100 с.
4. Шамо Ю. Вибрані твори для фортепіано / Юрій Шамо / упор. Т. І. Шамо. – К.: Гроно, 2010. – 63 с.
5. Юцевич Ю. Є. Музыка: словник-довідник / Юрій Євгенович Юцевич. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 352 с.

REFERENCES

1. Pravlinnya Nacionalnoyi spilky kompozytoriv Ukrayiny (2015). [Board of the National Union of Composers of Ukraine]. “Yuriy Shamo died out of life”. *Ukrainian Internet Magazine Music*. Available at: <http://mus.art.co.ua/pishov-iz-zhyttya-yurij-shamo/> (access September 12, 2015). [in Ukrainian].
2. Rayz, Y. S. (1969). *O muzyke i muzykantakh: aforizmy, mysli, izrecheniya, vyskazyvaniya* [About music and musicians: aphorisms, thoughts, sayings, statements]. Leningrad: Muzyka, 120 p. [in Russian].
3. Frajt, O. (2013). *Fortepianni albomy ta cykly ukrayinskykh kompozytoriv dlya ditej: istoriya i suchasnist* [Piano albums and cycles of Ukrainian composers for children: history and modern times]. DSPY Publ., 100 p. [in Ukrainian].
4. Shamo, Y. (Ed.). (2010). *Vybrani tvory dlya fortepiano* [Selected Works for Piano]. Kyiv, Hrono, 63 p. [in Ukrainian].
5. Yutsevych, Y. Y. (2009). *Muzyka: slovnyk-dovidnyk* [Music: dictionary-directory]. Ternopil, Navchalna knyha – Bohdan, 352 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.10.2018